

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет

Кафедра конституційного,
адміністративного та фінансового
права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Господарське право»

на тему:
«Кредитний договір»

Студента 3 курсу ПР - 33 групи
Галузь знань 0304 «Право»
Напрямок підготовки 6.030401 «Правознавство»
Мудрика Р. Я.
Керівник: к.ю.н., доц. Вербіцька М. В.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS

Члени комісії

_____

_____

_____

_____

_____

_____

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Кредитний договір.....	6
1.1 Зміст, мета та умови кредитного договору.....	6
1.2 Предмет кредитного договору.....	8
1.3 Особливості кредитного договору	10
Розділ 2. Правове регулювання відносин за кредитним договором.....	16
2.1 Правові засади кредитних відносин.....	16
2.2 Порядок отримання та повернення кредиту.....	22
2.3 Гарантії та запевнення позичальника.....	27
Розділ 3. Світовий досвід у сфері кредитування.....	31
3.1 Особливості використання кредитних договорів в зарубіжних країнах.....	31
3.2 Перспективи застосування правового досвіду кредитування зарубіжних країн.....	32
Висновки.....	36
Список використаних джерел.....	38

ВСТУП

Актуальність теми. Одним із завдань сучасного етапу становлення економіки України є реформування правових засад розвитку товарно-кредитного господарства. Кредит як універсальний важіль економіки супроводжує процеси виробництва, обміну, присвоєння та споживання матеріальних благ. Реалії розвитку ринкових відносин у нашій країні вказують на потребу вдосконалення функціонуючих кредитних механізмів та впровадження нових.

Прогалини в теоретичних дослідженнях кредитування зумовили недостатність їх правового регулювання. У зв'язку із цим нагальною є потреба визначення напрямів удосконалення правового механізму надання кредитів, укладення кредитних договорів, знаходження компромісу між інтересами банків та правами споживачів, захисту останніх від можливих зловживань із боку кредиторів. Зазначене потребує проведення комплексного наукового дослідження правової природи відносин кредитування, вироблення обґрунтованих рекомендацій в договірній практиці.

Об'єктом дослідження є цивільно-правові закономірності становлення, функціонування та розвитку договірних засад кредитування.

Предметом дослідження є кредитний договір як інститут цивільного права.

Метою роботи є поглиблення правових знань про кредит як соціальне явище, юридичну природу, види, зміст та сторони кредитного договору, відповідальність за невиконання його умов, а також особливості правового регулювання відносин, що виникають на підставі цього юридичного факту.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі основні завдання:

- надати характеристику кредитному договору як юридичній основі кредитного процесу;
- визначити ключові ознаки кредитного договору;

- надати характеристику видів кредитних договорів;
- проаналізувати правові аспекти укладання кредитних договорів;
- вивчити особливості правового регулювання відносин за кредитним договором;
- проаналізувати зарубіжний досвід використання кредитних договорів при здійсненні кредитних операцій;
- дослідити законодавчі колізії регулювання кредитних договорів в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складають філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи. Методи аналізу та синтезу використовувалися у зв'язку з формулюванням понять кредиту, кредитного договору. В ході написання роботи застосовані також історико-правовий (при дослідженні генезису понять кредиту та кредитного договору), формально-юридичний (при аналізі змісту правових норм, що регулюють кредитні відносини), порівняльно-правовий (при порівнянні нормативно-правових актів України та зарубіжного законодавства у сфері кредитування) методи дослідження.

Правову природу кредиту досліджували такі вчені, як О. Г. Братко, І. М. Безклубий, С. М. Лепех, Ю. І. Чалий, О. П. Орлюк, Г. Ю. Шемшученко, Н. І. Квіт, Л. Г. Єфімова, О. М. Олійник, Є. А. Павлодський, С. К. Соломін, К. А. Флейшиц, Я. О. Куник та багато ін.

Джерела дослідження. При написанні роботи проаналізовано та використано праці провідних вчених: кандидатська дисертація Л. Г. Рябко на тему «Правове регулювання кредитних відносин за законодавством України» (2002 р.), кандидатська дисертація С. М. Лепех на тему «Кредитний договір» (2004 р.), кандидатська дисертація Л. П. Оплачко «Правове регулювання відносин за кредитним договором» (2011 р.), кандидатська дисертація В. Я. Погребняка «Цивільно-правове регулювання відносин споживчого кредитування в Україні» (2016 р.).

Курсова робота складається зі вступу, трьох розділів з підрозділами, висновку та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. КРЕДИТНИЙ ДОГОВІР

1.1. Зміст, мета та умови кредитного договору

Аналіз історії кредитного договору свідчить про те, що він виник у зв'язку з необхідністю відображення взаємних зобов'язань сторін в межах традиційної цивілістичної конструкції договору позики. Перші згадування про кредитний правочин пов'язані з обіцянкою надати кредит, що кваліфікувались як попередній договір позики. З ускладненням економічних відносин така домовленість сторін трансформувалась в самостійний цивілістичний інститут – кредитний договір.

Кредитний договір — цивільно-правовий документ, який визначає взаємні юридичні права і зобов'язання та економічну відповідальність між фінансовою установою (комерційним банком, кредитні спілки тощо) і клієнта (позичальника) з приводу проведення кредитної операції.

В статті 1054 «Кредитний договір» Цивільного кодексу України вказано [9]:

1. За кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти.
2. До відносин за кредитним договором застосовуються положення параграфу 1 цієї глави, якщо інше не встановлено цим параграфом і не впливає із суті кредитного договору.
3. Особливості регулювання відносин за договором про надання споживчого кредиту встановлені законом.

Головна вимога до змісту кредитного договору полягає у тому, щоби він містив у собі такі юридичні норми, які б дозволили регулювати весь комплекс взаємовідносин фінансової установи з клієнтом (позичальником).

Сторонами кредитного договору є кредитор і позичальник. Позичальником може бути будь-яка фізична або юридична особа, яка укладає

кредитний договір для підприємницьких та споживчих цілей. Кредитором може бути тільки банк або інша фінансова установа.

Істотними умовами кредитного договору є розмір і порядок сплати кредиту та відсотків по ньому. Предметом кредитного договору можуть бути лише грошові кошти, але в жодному разі не речі.

Повна вартість кредиту. У розрахунок повної вартості кредиту включаються платежі позичальника за договором, пов'язані з укладанням і виконанням цього договору, в тому числі: з погашення основної суми боргу; по сплаті відсотків; збори (комісії) за розгляд заявки (оформлення кредитного договору); комісія за видачу кредиту; комісія за відкриття, ведення (обслуговування) рахунків позичальника (якщо їх відкриття та ведення обумовлено укладанням кредитного договору); комісія за розрахункове та операційне обслуговування; комісія за випуск і річне обслуговування кредитних і розрахункових (дебетових) карток.

Крім того, при розрахунку повної вартості кредиту повинні враховуватися:

- витрати, пов'язані з укладанням договору та його оформленням (платежі за оцінкою переданого в заставу майна);
- мито за вчинення нотаріальних дій;
- платежі по страхуванню життя позичальника, відповідальності боржника, предмета застави, крім випадків обов'язкового страхування;
- та інші платежі.

Додатковими умовами кредитного договору є:

- Строк та порядок надання кредиту, термін повернення кредиту;
- Права та обов'язки сторін;
- Цільове використання кредиту;
- Забезпечення кредиту;
- Майнова відповідальність сторін за порушення договору;
- Підстави та порядок розірвання та зміни договору;
- Вирішення спорів.

Форма кредитного договору. Кредитний договір повинен бути укладений у письмовій формі. Недодержання письмової форми тягне його недійсність [9, ст.1055].

Особливістю оформлення кредитного договору можна назвати використання спеціальних зразків. Зазвичай банки та інші кредитні організації використовують стандартні формуляри, які практично не змінюються в результаті переговорів.

Мова договору

Згідно із законодавством України про мови внутрішня та зовнішньоекономічна документація вітчизняних підприємств повинна вестися українською мовою. Дотримання цього положення є тим доцільнішим, що переклад договорів (наприклад, для подання до державних органів у випадку реєстрації кредитних договорів, укладених з іноземними кредиторами) вимагатиме нотаріального посвідчення, а в деяких випадках – легалізації оригіналу, укладеного іноземною мовою.

1.2. Предмет кредитного договору

При визначенні предмету кредитного договору слід виходити з легальної дефініції поняття «кредитний договір», який визначається законодавцем, як договір, за яким банк або інша фінансова установа (кредитодавець), зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти (ч. 1 ст. 1054 ЦК України).

З огляду на вказане можна дійти висновку, що до змісту поняття предмет кредитного договору входять дії кредитодавця з надання позичальнику кредиту, дії позичальника щодо повернення кредиту кредитодавцю та сплати процентів за ним, які мають здійснюватись у відповідності до домовленості сторін договору щодо виду кредиту за способом його надання (кредит наданий єдиною сумою, кредитна лінія, кредит наданий шляхом кредитування рахунку

позичальника тощо), розміру кредиту (сума кредиту або ліміт кредиту за кредитною лінією чи кредитом, наданим шляхом кредитування рахунку позичальника тощо) та валюти кредиту (національна валюта України - гривня або іноземна валюта) [10].

Ця частина кредитного договору має чітко вказати на те, з якою метою був укладений договір. У ній ідеться про таке:

- суму кредиту;
- строк, на який його надано;
- порядок надання коштів;
- мету їх використання.

Кредит може бути наданий шляхом одного перерахунку або частинами (траншами). У другому випадку кредитний договір може містити графік перерахунку наступних траншів (за умови виконання позичальником відповідних умов кредитного договору).

Замість надання кредиту у вигляді фіксованої суми коштів кредитор може відкрити позичальникові кредитну лінію, тобто надати йому можливість за потреби звертатися по кредити протягом певного строку, наприклад, протягом строку реалізації конкретного проекту. В цьому випадку робиться застереження про максимальний розмір кредитів, які можуть бути надані позичальникові у межах кредитної лінії. Кредитор може також захотіти обмежити розмір кредиту, який надається одноразово.

Залежно від домовленості між кредитором та позичальником цей розділ може також містити вимогу щодо повернення позичальником отриманого кредиту до того, як він може отримати наступний кредит (домовленість про так званий револьверний кредит).

Під час обговорення цієї частини кредитного договору особливу увагу слід звертати на таке:

- наявність чіткої вказівки на суму наданого кредиту (максимальний розмір кредитної лінії), назву валюти, в якій надається кредит та строк, на який

надаються кошти. Це так звані істотні або найголовніші умови договору, за їхньої відсутності договір вважатиметься неукладеним;

- право на зміну валюти кредитування, тобто право позичальника визначати валюту, в якій буде надано наступний транш (якщо кредит видається частинами). Якщо кредит надається для придбання обладнання, зміна постачальника може означати також і зміну валюти розрахунків (наприклад, євро на долари), задля уникнення втрат при обміні валют позичальникові краще застерегти таке право;

- чітке формулювання мети надання кредиту (від чіткого визначення мети кредитування може залежати оподаткування отриманих позичальником коштів).

Крім того, зазвичай банки мають право на здійснення періодичних перевірок цільового використання наданого кредиту. Задля полегшення життя інспекторам банку-кредитора та позичальника, краще мати чіткі вказівки, на що витрачаються гроші (інколи з цією метою навіть вказують дані про договори поставки, підяду, надання послуг, за якими позичальник розраховується позичковими коштами).

Варто зазначити, що згідно з ЦКУ (ст. 1056) та міжнародною практикою банк має право припинити фінансування проекту у випадку нецільового використання кредиту.

1.3. Особливості кредитного договору

Найчастіше кредитний договір складається з таких частин:

- 1) реквізити договору та сторін або вказівки щодо назви договору, його номера, місця і дати його укладання та сторін договору;

- 2) визначення термінів або значення слів, що пишуться з великої літери у кредитному договорі;

- 3) предмет договору або вказівка на суму кредиту, що надається, та мета його використання;

- 4) порядок отримання кредиту або умови отримання кредиту або його частин;
- 5) плата за користування кредитом або розмір процентів, що сплачуються позичальником кредиторів, та порядок їхнього нарахування та сплати;
- 6) інші платежі за кредитом або перелік комісійних платежів;
- 7) гарантії та запевнення сторін або заяви позичальника, на підставі яких сторони укладають кредитний договір;
- 8) зобов'язання позичальника або обов'язки позичальника, пов'язані з отриманням та поверненням кредиту, а також наданням необхідного забезпечення, звітності тощо;
- 9) зобов'язання кредитора або обов'язки банку щодо надання позичкових коштів у розпорядження позичальника і вчинення інших дій, пов'язаних з оформленням кредиту та його поверненням;
- 10) випадки невиконання зобов'язань або ті обставини, за яких кредитор має право вимагати дострокового повернення кредиту;
- 11) відповідальність позичальника або перелік санкцій за порушення договору;
- 12) інші умови або положення договору щодо права, яким він регулюється, мови договору, кількості примірників договору та розподіл їх між сторонами, подання повідомлень сторонами договору, вирішення спорів, пов'язаних з договором тощо;
- 13) додатки до договору.

Принагідно зазначимо, що наведений тут перелік частин кредитного договору може не збігатися зі структурою кредитних договорів різних банків. Почасти одна стаття кредитного договору може включати одну або більше таких частин. Крім того, деякі кредитні договори можуть не містити всіх з переліче них вище частин.

Далі ми зупинимося на кожній з цих частин окремо та проаналізуємо ті з їх положень, які застосовуються найчастіше.

Слід зазначити, що під час укладання кредитних договорів з іноземними

кредиторами позичальники можуть також керуватися «Положенням про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів)», затвердженим наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 6 вересня 2001 року № 201. Проте приписи цього Положення не є обов'язковими для виконання.

Реквізити кредитного договору та сторін

Реквізити кредитного договору та сторін є вступом до кредитного договору, що повідомляє про те, який саме договір укладено, коли його укладено, ким і в якому місці.

Дата і місце укладання договору є важливими відомостями. Адже часто обов'язки сторін обмежені певним строком від дати укладання договору (наприклад, виконання попередніх умов, що передують одержанню кредиту), а за місцем укладання договору може бути визначене право, яким він регулюється. Проте це тільки за умови, що договір укладено з кредитором-нерезидентом, і сторони окремо не домовилися про право, яке регулює договір.

Сторони договору

В Україні згідно з ЦКУ кредитором за кредитним договором може виступати лише банк або небанківська фінансова установа. Позичальником за кредитним договором може бути будь-яка фізична або юридична особа.

Доречно зазначити, що в деяких країнах (наприклад, Об'єднане Королівство) немає чіткого розмежування між кредитними договорами та договорами позики. Таким чином, кредитний договір, що регулюється правом такої країни, може бути укладений будь якою юридичною особою як кредитором. А вищенаведені обмеження, викладені в ЦКУ, не поширюються на право іноземних юридичних осіб надавати кредити вітчизняним юридичним чи фізичним особам. Щоправда, як зазначено у попередньому розділі, можливість укладання таких кредитних договорів може бути поставлена під питання згідно з двозначними положеннями Господарського кодексу України [2].

Звичайною формою подання інформації про сторону договору є:

- для юридичних осіб: «(Повне найменування юридичної особи), з місцезнаходженням за адресою: (адреса), в особі (назва посади, а також прізвище, ім'я та по батькові посадовця), який діє на підставі (назва документу, зазвичай це статут підприємства або довіреність)».

Слід також зазначити, що філії, а також інші відокремлені підрозділи підприємств та організацій (представництва, цехи, управління тощо), діють лише від імені юридичної особи і не можуть укладати будь-які договори від свого імені. У договорах, укладених такими відокремленими підрозділами, повинні обов'язково зазначатися дані про юридичну особу, а також про повноваження посадової особи філії (оформлені довіреністю від підприємства) на укладання договору від імені цієї юридичної особи.

- для фізичних осіб: «(Прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи), який(а) проживає за адресою: (адреса) і діє від свого імені та в своїх інтересах».

Окрім наведеного може вказуватися таке:

- паспортні дані фізичної особи: з одного боку, допомагають чітко ідентифікувати фізичну особу-контрагента, а з іншого – вимагаються у випадку, якщо договір нотаріально посвідчується;

- ідентифікаційний номер особи як платника податку;

- дані про представника особи (аналогічні даним про довірителя) та довіреність, на підставі якої здійснюється представництво (включно з даними про нотаріальне посвідчення), у випадку якщо фізична особа діє через представника.

Визначення термінів

У сучасних кредитних договорах вживається багато різноманітних термінів. Як зазначено вище, термінами у цьому випадку є всі ті слова чи словосполучення, які пишуться у кредитному договорі з великої літери. Часто такі терміни мають значення, відмінне від загальноновживаного або від того, в якому цей термін вживається у чинному законодавстві.

Використання термінів у кредитному договорі дозволяє спростити його структуру, уникнути повторення, забезпечити однозначність у використанні

термінів та їхньому тлумаченні. Крім того, деякі важливі умови договору можуть також бути закладені у визначенні термінів (наприклад, Форс мажор або Договори забезпечення). Саме тому під час ознайомлення з кредитним договором цій його частині необхідно приділяти таку ж увагу, що й іншим частинам договору.

Часто деякі з визначень є предметом тривалих переговорів між банком та позичальником. Наприклад, кредитний договір може давати банкові право вимагати дострокового повернення кредиту у випадку, якщо фінансові показники позичальника істотно погіршилися. У цьому випадку «істотне погіршення» є оціночним критерієм і, якщо його не визначити, наявність чи відсутність такого погіршення визначатиметься банком на власний розсуд. Ясність може внести запровадження терміну «Істотне погіршення фінансових показників» у значенні, наприклад, «падіння обсягів реалізації продукції, виготовленої Позичальником більш ніж на 20 % порівняно з рівнем 4 кварталу 2004 року».

Розділ договору, присвячений визначенню термінів, може складатися з двох таких частин:

- 1) власне визначення термінів;
- 2) правила тлумачення (інтерпретації) термінів.

Висновки до розділу 1.

Отже, узагальнюючи викладене вище, доходимо висновку, що під час укладення кредитного договору в ньому обов'язково має бути визначено:

- об'єкти кредитування;
- строк і розмір кредиту;
- порядок надання та погашення кредиту;
- відсоткову ставку та умови її регуляції;
- процедуру реалізації забезпечення (наприклад, заставу);
- перелік документації та строки надання її позичальником кредитодавцю;
- взаємні зобов'язання і відповідальність сторін;

– санкції та ін.

У кредитному договорі обов'язково має бути зазначено попередні умови надання кредиту (оформлення застав, гарантій, поруки, фінансованих договорів або контрактів, відкриття акредитивів під час фінансування експортних проектів та ін.).

Остаточний текст кредитної документації в трьох примірниках (два – для банку, один – для позичальника) реєструється в журналі реєстрації кредитних договорів і передається на підписання позичальнику. За необхідності державної реєстрації та нотаріального посвідчення кількість примірників кредитної документації збільшують. Підписи й печатки на документах мають бути звірені з карткою підписів позичальника, яка оформляється на підставі Інструкції про ведення касових операцій банками в Україні.

Під предметом кредитного договору слід розуміти дії сторін кредитного договору щодо надання кредиту, його повернення та сплати процентів за ним, які мають здійснюватись відповідно до домовленості сторін договору щодо розміру кредиту, виду кредиту за способом його надання та валюти кредиту.

Отже, кредитний договір – це досить складний документ, який укладається в певній формі, що є подібною в усіх банках світу. Кредитні договори укладаються в письмовій формі і не можуть змінюватися в односторонньому порядку без згоди сторін. Стороною за кредитним договором є банк, а не кредитне управління (відділ) банку або інший його структурний підрозділ. Зміни в договір вносяться за погодженням обох сторін. Кредитний договір має бути підписаний повноважними особами сторін, які його укладають. Спірні питання щодо виконання договору у разі недосягнення згоди між сторонами розглядаються судом.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЗА КРЕДИТНИМ ДОГОВОРОМ

2.1. Правові засади кредитних відносин

Останнім часом в Україні величезну популярність придбало кредитування. Адже кредит – це чудовий спосіб придбати що-небудь дуже потрібне, якщо у даний час у вас немає і половини суми, необхідної для покупки.

У свою чергу, банки, реагуючи на підвищений попит, заманювали клієнтів вигідними умовами, обіцяючи їм мало не золоті гори.

При цьому кредити видавалися чи не всім бажаючим. Причому перевага віддавалася кредитам в іноземній валюті через більш низьку процентну ставку.

За час кредитного буму українці набрали купу кредитів на покупку будинків, квартир, автомобілів, побутової техніки та інших атрибутів хорошою і щасливого життя. За оцінками фахівців, загальна сума кредитів, отриманих нашими громадянами за останні роки, склала понад 200 млрд. гривень, з них понад 80 млрд. - іпотечні кредити.

Бум неповернень рано чи пізно повинен був трапитися, а обвал гривні і загальна світова фінансова криза лише наблизили його.

Українці намагались жити в кредит, як живе весь цивілізований світ, але видавали бажане за дійсність. Кредити часто брали люди, які не здатні за них платити. Більш того, багато позичальників не уважно ставилися до документів, які підписували. І замість того, щоб уважно вивчити договір з банком, розглядали свої майбутні покупки. До цього слід додати жадібність і невмілий менеджмент банків, які роздавали гроші всім без розбору, причому за явно завищеними ставками, намагаючись застрахуватися від усіх можливих і неможливих ризиків.

Сьогодні банки фіксують різке збільшення кількості кредитів, за якими з'явилися неповернення і прострочення платежів. За інформацією деяких великих банків їх кількість збільшилася в середньому на п'ять відсотків.

У зв'язку з цим значно скоротилася кількість кредитних пропозицій з боку банків, а деякі банки і зовсім відмовилися давати в борг. Значною мірою посилилися умови кредитування. Так, багато банків почали підвищувати процентну ставку (майже в два рази), намагались змінити умови кредитних договорів. Зворотною стороною неповернення кредитів є затримка з поверненням вкладів громадян. Люди місяцями не можуть повернути свої кровні заощадження.

Чинне законодавство України має досить серйозні прогалини та істотні суперечності правових норм у регулюванні правовідносин, що виникають під час укладання кредитних договорів. Серед них, наприклад, неврегульованість режиму банківської таємниці, механізму компенсації моральної шкоди за порушення прав сторін, механізму повернення грошей, наданих кредитором (банківською установою) позичальникам, недосконалість звернення стягнення на заставне нерухоме майно, продаж заставного майна на аукціонах тощо. Ці обставини, а також велика кількість позовів до судових інстанцій у зв'язку з порушеннями учасниками правовідносин зобов'язань під час невиконання та невідповідного виконання умов кредитного договору свідчать про необхідність проведення наукових досліджень з проблем, що постають під час регулювання окремого цивільно-правового інституту, а саме кредитного договору [12].

Нині, у зв'язку з виданням низки нових нормативно-правових актів, активізуються відносини, що ґрунтуються на договорах іпотеки, лізингу, різних видів кредитування, які викликають дедалі більший інтерес у населення.

Диспозитивні норми чинного законодавства України дозволяють визначити в договорі практично будь-які умови, що в багатьох випадках зводять до мінімуму можливу відповідальність банків перед клієнтами (позичальниками). Водночас банки також не захищені від порушення своїх інтересів.

Велика завантаженість судових інстанцій, відсутність досить чіткого регулювання судової системи, жорсткі рамки нормативно-правових актів подеколи зумовлюють неможливість надання фінансових послуг кредитними

організаціями, а в разі їх надання є ймовірність виникнення труднощів з поверненням коштів під час порушення контрагентом своїх зобов'язань. У зв'язку з цим необхідно вдосконалити чинне законодавство України, що регулює механізм реалізації кредитного договору, з метою його ефективного застосування.

Так, ст. 55 Закону України «Про банки та банківську діяльність» [3] визначає регулювання відносин банку з клієнтом, а саме:

- відносини банку з клієнтом регулюються законодавством України, нормативно-правовими актами Національного банку України та угодами (договорами) між клієнтом та банком;

- банк зобов'язаний докладати максимальних зусиль для уникнення конфлікту інтересів працівників банку і клієнтів, а також конфлікту інтересів клієнтів банку;

- банкам забороняється вимагати від клієнта придбання будь-яких товарів чи послуг від банку або від спорідненої чи пов'язаної особи банку як обов'язкову умову надання банківських послуг;

- банкам забороняється в односторонньому порядку змінювати умови укладених з клієнтами договорів, зокрема збільшувати розмір відсоткової ставки за кредитними договорами або зменшувати її розмір за договорами банківського вкладу (крім вкладу на вимогу), за винятком випадків, установлених законом.

Зважаючи на останнє положення щодо змін умов кредитних договорів з боку банківських установ, не можемо погодитися з їхніми діями протягом останніх років. Як свідчить судова практика щодо розгляду справ із визнання кредитних договорів недійсними протягом останніх років, спостерігається тенденція порушень умов кредитних договорів саме банківськими установами.

Після узагальнення судової практики Верховним Судом України з'ясовано, що певну складність для судів становлять справи щодо правомірності підвищення відсоткової ставки згідно з ч. 2 ст. 1061 Цивільного кодексу України [9] у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до

деяких законодавчих актів України щодо заборони банкам змінювати умови договору банківського вкладу та кредитного договору в односторонньому порядку» від 12 грудня 2008 р. [4]. Цим нормативним документом передбачено, що встановлений кредитним договором розмір відсотків не може бути збільшений банком в односторонньому порядку. Проте, як убачається з матеріалів справ, банки надсилали повідомлення про підвищення відсотків за кредитним договором з посиланням на те, що банком прийнято таке рішення, і на його підставі зроблено перерахунки відсотків за договором.

Під час розгляду таких справ у судів виникали запитання:

– Чи є належним повідомленням боржника наявність у банку поштового реєстру, який містить інформацію про відправлення боржникові листа щодо підвищення відсоткової ставки?

– Чи є достатнім у такому разі тільки повідомлення боржника про підвищення відсоткової ставки, в якому зазначаються дата отримання листа банку та підпис особи, що його отримала?

Тут же ВСУ наголошує, що суди мають зважати на таке:

– беручи до уваги закріпленій Конституцією України [1] принцип незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів (ч. 1 ст. 58), усі рішення банку в будь-якій формі (постанова, рішення, інформаційний лист) щодо підвищення відсоткової ставки в односторонньому порядку є неправомірними (Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення ч. 1 ст. 58 Конституції України (справа про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) [8];

– належним повідомленням боржника про підвищення відсоткової ставки за кредитом є спосіб, визначений сторонами в договорі. Банк має довести, що він повідомив боржника в належний спосіб. На підтвердження доведеності цього факту суд, на нашу думку, може використовувати положення ЦПК, що стосуються процедури направлення повісток і повідомлень (так званий локальний предмет доказування);

– неправомірною є зміна відсоткової ставки навіть у разі належного повідомлення, якщо договором чітко передбачено підписання в таких випадках додаткової угоди;

– потрібно також враховувати поведінку сторін після прийняття рішення банком щодо зміни відсоткової ставки, зважаючи на положення цивільного законодавства про укладення та зміну договору, зокрема:

а) якщо боржник сплачує відсотки за новою ставкою, то пропозицію слід вважати прийнятою і правочин – учиненим, враховуючи ч. 2, 3 ст. 205, ч. 2 ст. 642 ЦК [7] (навіть за відсутності доказів про належне повідомлення боржника), бо фактичні дії свідчать про прийняття пропозиції;

б) якщо боржник сплачує відсотки за попередньою ставкою та не вчиняв інших дій щодо прийняття пропозиції, то це свідчить про відсутність домовленості, й у такому разі слід дотримуватися умов договору

Ст. 56 Закону України «Про банки та банківську діяльність» [3] встановлює, що клієнт має право доступу до інформації щодо діяльності банку.

Банки на вимогу клієнта зобов'язані надати йому:

– відомості, які підлягають обов'язковій публікації, про фінансові показники діяльності банку та його економічний стан;

– перелік керівників банку та його відокремлених підрозділів, а також фізичних та юридичних осіб, які беруть істотну участь у банку;

– перелік послуг, що надаються банком;

– ціну банківських послуг;

– іншу інформацію та консультації з питань надання банківських послуг та ін. [11].

Відповідно до внутрішніх рішень банківських установ і на підставі типових форм кредитний працівник готує кредитний договір та іншу кредитну документацію.

Слід зазначити, що кредитний договір є консенсуальним і двосторонньо зобов'язальним, також ст. 1054 ЦК України розглядає кредитний договір як правочин, з якого одночасно виникають обов'язки банку видати кредит, а

позичальника його повернути. Крім того, сторони за кредитним договором чітко визначені в законі: банк або інша фінансова установа (кредитодавець), що має ліцензію Національного банку України на всі або окремі банківські операції, і позичальник, який одержує кошти для підприємницьких чи споживчих цілей.

Зазвичай кредитні організації використовують розроблені ними типові форми таких договорів, внести зміни до яких вельми непросто. Тобто від самого початку виникнення правовідносин між кредитодавцем та позичальником кредитний договір є кабальним для позичальника.

Іноді такі формуляри або стандартні бланки договору набувають для позичальника характеру договору приєднання, який підлягає регулюванню ст. 634 ЦК України. Крім того, під час відкриття кредитної лінії, що створює обов'язок банку надати позичальнику суми кредиту частинами в рамках обумовленого ліміту, оформляються строкові зобов'язання, які фіксують боргові межі щодо окремої порції позики.

Найчастіше кредитний договір укладають шляхом складання одного документа, підписаного сторонами, іншими правовими актами або угодою сторін, що можуть установлювати додаткові вимоги до форми кредитного договору.

У сучасній юридичній практиці є припустимим укладення кредитного договору за допомогою електронних торговельних систем, без оформлення договору на паперовому носії, а також з використанням факсимільного відтворення підпису шляхом механічного або іншого копіювання, електронно-цифрового підпису або іншого аналога.

У зв'язку з виникненням нових форм кредитування, пов'язаних із онлайн-кредитуванням, виникають певні технічні труднощі, оскільки онлайн-кредитування передбачає передачу даних електронним способом, а це потребує додаткових гарантій щодо збереження даних повідомлення і насамперед даних про банківський рахунок користувача.

Необхідно також розв'язувати проблему оформлення документів, які повинні мати доказову силу в суді. Ця проблема може бути розв'язана шляхом використання користувачами – фізичними особами електронно-цифрового підпису (ЕЦП).

Сьогодні сфера застосування ЕЦП для фізичних осіб є вкрай обмеженою.

Так, Закон України «Про електронний цифровий підпис» [5] визначає, що електронним підписом є дані в електронній формі, які додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язані та призначені для ідентифікації підписувача цих даних.

Незважаючи на прийняття Закону України «Про електронний цифровий підпис», через відсутність відповідної інфраструктури ЕЦП використовується тільки в корпоративних мережах, переважно юридичними особами, а інформаційна система ЕЦП загального користування не створена й досі.

2.2. Порядок отримання та повернення кредиту

Надання кредиту

Слід пам'ятати, що укладання кредитного договору і надання кредиту пов'язані між собою, проте не тотожні події. Кредитний договір дає позичальникові право на отримання кредиту. Позичальник може реалізувати це право, звернувшись до кредитора із запитом про отримання кредиту, а також, що часто трапляється, виконавши певні умови кредитного договору. Інколи самому кредиторіві (зокрема, коли кошти надходять з-за кордону) необхідний певний час, щоб зібрати кошти та переказати їх позичальникові.

Зрозуміло, що протягом часу від укладання кредитного договору до фактичного отримання кредиту кредитор змушений зарезервувати кошти для надання їх на перший запит позичальника. У цей час ці кошти не дають кредиторіві очікуваного доходу (процентів). Щоби мінімізувати ці втрати кредитора, у кредитному договорі може бути обмежено період часу від укладання кредитного договору, протягом якого позичальник може звернутися

до кредитора по кредит. Крім того, за кожен день цього періоду, протягом якого позичальник не звернувся по кредит, може бути передбачено сплату спеціального проценту від суми кредиту. Іншим варіантом такої плати є спеціальні комісійні, які платяться кредиторіві (їх часто називають в Україні «платою за зобов'язання»).

Позичальник може отримати право на отримання кредиту відразу після укладання кредитного договору. Проте часто між датою укладання кредитного договору та датою отримання коштів проходить певний час, який надається позичальникові для того, щоб він міг оформити всі необхідні документи та подати банкові всю необхідну документацію, тобто виконати так звані «Попередні умови». Так, позичальник може захотіти домовитися з банком про кредитування бізнес-проекту ще до початку його реалізації, а вже потім після підписання всіх договорів з підрядниками та постачальниками звернутися до банку по фінансування. У випадку отримання кредиту з-за кордону перерахуванню коштів передуватиме реєстрація кредитного договору у Національному банку України.

Запит на отримання кредиту складається згідно з певною формою, що розроблена та використовується кредитором. У запиті звичайно вказується таке:

- сума кредиту (траншу);
- валюта кредитування;
- дата отримання кредиту;
- відсотковий період, обраний позичальником;
- рахунок, на який слід переказати кошти (особливо для кредитів від іноземних кредиторів).

Крім того, у запиті позичальник звичайно підтверджує виконання всіх попередніх умов та гарантії і запевнення, надані згідно з кредитним договором.

Альтернативою перерахування кредиту позичальникові є переказ кредитором позичених коштів контрагентам позичальника згідно з відповідними договорами на поставку обладнання, надання послуг тощо. Така

безпосередня оплата товарів або послуг може бути вигідною позичальникові, оскільки щонайменше зекономить йому витрати на послуги банку: переказ позичених коштів безпосередньо на рахунки контрагентів замість переказу коштів на рахунки позичальника, а вже звідти на рахунки контрагентів. Українське законодавство дозволяє навіть іноземним кредиторам безпосередньо платити по рахунках позичальника.

Повернення кредиту

Повернення кредиту регулюється ще детальніше за його надання. Багато кредитних договорів містять графіки повернення кредиту, які визначають частину кредиту та дату її виплати кредиторів. Часто повернення кредиту збігається з виплатою процентів, тобто відсотковими періодами. Зазвичай процедура повернення кредиту, як і сплати процентів, спрощується для позичальника. Кредитор, особливо якщо він є банком, що обслуговує позичальника, домовляється з позичальником про право списувати у договірному порядку суму процентів та відповідної частини кредиту з поточного рахунка позичальника.

Багато позичальників домовляються з кредиторами про відстрочку з поверненням кредиту, щоб дати можливість запустити фінансований бізнес-проект і почати отримувати прибуток від нього. Наприклад, повернення кредиту може бути відстрочене на кілька років. У деяких випадках кредит взагалі повертається одноразовим платежем у кінці терміну, на який було надано кошти.

Особливу увагу в цій частині слід звертати на положення щодо можливості дострокового повернення всього кредиту або його частини. Існують випадки, коли позичальникові вигідно мати можливість повернути кредит достроково.

Плата за користування кредитом

Усі кредитні договори згідно із законодавством України є платними, тобто позичальник платить кредиторів за право розпоряджатися наданими коштами. Така плата традиційно встановлюється як відсоток від суми кредиту, що сплачується періодично або одноразово.

Існує два види процентних ставок:

а) фіксована (як у прикладі, наведеному вище, процентна ставка не змінюється протягом усього періоду повернення кредиту);

б) плаваюча (хоча б один із компонентів процентної ставки може змінюватися протягом періоду повернення кредиту)

Періодичність сплати процентів може також варіюватися. Звичайними відсотковими періодами є місяць, три місяці, шість місяців (півроку) і рік. Кредитори можуть дозволити позичальникові самостійно вибрати той процентний період, який його найбільше влаштовує, проте змінювати процентний період зазвичай уже не дозволяють. Відповідно до обраного процентного періоду розраховується і розмір процентної ставки (якщо процентна ставка 5% на рік, то за півроку платять 2,5%).

Традиційно проценти сплачуються протягом усього строку користування позиченими коштами. Зазвичай відстрочка щодо повернення основної суми кредиту не поширюється на проценти.

Слід підкреслити, що у випадку неповного або несвоєчасного повернення кредиту та сплати процентів позичальником, отримані від позичальника кошти спочатку зараховуються на погашення неустойки (штрафних процентів) та процентів, а вже після того на погашення основної суми кредиту. Це є одним з наріжних принципів побудови розрахунків між кредитором та позичальником, мета якого змусити позичальника платити за кожний день використання позичених банком коштів. Чим довше позичальник зволікає з поверненням кредиту, тим більшою буде сума процентів та неустойки, нарахованих на прострочені платежі, які підлягають сплаті перед основною сумою кредиту.

Під час аналізу цієї частини кредитного договору позичальникові необхідно визначитися з тим:

а) яка саме процентна ставка є виправданою з огляду на очікувану прибутковість фінансованого проекту. Особливу увагу слід звернути на те, що плаваюча процентна ставка є ризикованішою за фіксовану і може призвести до

різкого погіршення становища позичальника у зв'язку з раптовим ростом показників (індексів), що є складовою(вими) таких ставок;

б) який процентний період є найбільш доцільним (вигідним) з огляду на заплановані надходження коштів. Наприклад, якщо очікується, що найбільші контрагенти позичальника будуть платити щокварталу, в нього просто може не виявитися вільних коштів для щомісячної сплати процентів.

У кредитному договорі можуть бути передбачені інші платежі. Ці платежі ще називають комісійними. Комісійні платяться на додаток до процентів за користування кредитом, і вони є винагородою за додаткові послуги, надані у зв'язку з кредитом.

Зазвичай кредиторів платяться кілька видів комісійних.

- Уже згадувані вище комісійні (плата) за зобов'язання, тобто плата за резервування певних коштів з метою надання їх позичальникові.

- Комісійні за надання кредиту, тобто плата за вивчення документації, наданої позичальником для отримання кредиту, та за проведення інших внутрішніх процедур, пов'язаних з наданням кредиту.

- Комісійні за обслуговування кредиту, тобто плата за дії кредитора, пов'язані з контролем за виконанням зобов'язань як банку, так і кредитора, згідно з кредитним договором, зокрема за вивчення фінансової та іншої документації, що регулярно надається позичальником.

- У випадку організації консорціумного (синдикованого) кредиту, тобто кредиту, який надається кількома кредиторами через одну фінансову установу-агента, сплачуються комісійні за організацію консорціуму та за агентське обслуговування.

Окрім перерахованих вище, існують також інші види комісійних, які в залежності від обставин конкретного договору можуть бути передбачені у кредитному договорі, наприклад, комісійні за надання певних консультацій позичальникові або за підготовку проектної документації.

Більшість комісійних платежів сплачуються одноразово. Як правило, до отримання кредиту (як попередня умова). Проте є комісійні платежі, які

платяться з певною періодичністю, наприклад, комісійні за обслуговування кредиту.

Під час обговорення положень кредитного договору про платежі позичальникові бажано мати інформацію про розмір відповідних платежів, які звичайно платяться на українському або міжнародних ринках. Крім того, необхідно також уникати ситуацій, коли ті самі послуги банку оплачуються кілька разів під виглядом різних комісійних.

2.3. Гарантії та запевнення позичальника

Оскільки перевірити всі аспекти створення та діяльності майбутнього позичальника та фінансованого проекту не є можливим, будь-який кредитний договір укладається на підставі певних гарантій та запевнень позичальника.

Останнім часом ці гарантії та запевнення стали безпосередньо прописуватися у кредитному договорі. Мета цієї частини кредитного договору – вказати на ті заяви позичальника, які кредитор вважає істотними для укладання кредитного договору. У випадку якщо ці заяви виявляться такими, що не відповідають дійсності, або є достатньо неточними, кредитор залишатиме за собою право, залежно від етапу кредитування:

- відмовити у наданні кредиту;
- відмовити у продовженні кредитування, якщо кредит надається траншами або відкрито кредитну лінію;
- вимагати дострокового повернення кредиту або зміни кредитного договору (наприклад, на підставі того, що договір є недійсним, бо укладений внаслідок обману).

Усі гарантії та запевнення, надані позичальником, діють протягом всього строку кредитного договору.

Зобов'язання позичальника

Окрім головного зобов'язання щодо вчасного повернення кредиту позичальник має також низку інших обов'язків. Ці зобов'язання позичальника мають на меті забезпечити інтереси кредитора та надати йому можливість контролювати діяльність позичальника, пов'язану з використанням отриманих коштів, і своєчасно реагувати на будь-які зміни у фінансовому стані позичальника та його здатності повернути позичені кошти.

Усі зобов'язання позичальника можна розділити на кілька груп:

- Попередні умови – це зобов'язання позичальника щодо надання певної інформації та вчинення певних дій, які повинні бути виконані після підписання кредитного договору як передумова отримання кредиту, звідси назва «попередні умови».
- Відшкодування додаткових витрат кредитора. Традиційно в кредитуванні діє принцип відшкодування позичальником усіх або більшості витрат кредитора на надання кредиту.
- Фінансові зобов'язання позичальника є ширшими за повернення кредиту та сплату процентів і комісійних банку.
- Зобов'язання з подання інформації
- Зобов'язання, пов'язані із забезпеченням

Зобов'язання кредитора

Порівняно з позичальником, кредитор бере на себе набагато менше зобов'язань. Найголовнішим із них є надання кредиту за умови виконання позичальником усіх умов кредитного договору, включаючи попередні умови, якщо такі передбачено.

Окрім цього, кредитор є також відповідальним за технічне забезпечення надання кредиту, зокрема відкриття спеціального рахунка, переказ коштів контрагентові позичальника, якщо такий безпосередній переказ передбачений кредитним договором.

Випадки невиконання зобов'язань

Важливою частиною кредитного договору є перелік тих випадків, коли кредитор має право (а не обов'язок!) вимагати від позичальника дострокового

повернення кредиту та сплати процентів та інших платежів, що накопичилися згідно з кредитним договором.

Кількість випадків невиконання зобов'язань може різнитися від одного кредитного договору до іншого, проте більшість із них є стандартними. По-перше, випадком невиконання зобов'язань є невиконання позичальником своїх зобов'язань згідно з кредитним договором, зокрема неповернення кредиту або його частини, несплата процентів чи комісій або порушення зобов'язань. Окремим пунктом до цього переліку часто додають подання кредиторів недостовірної інформації, порушення зобов'язань щодо надання забезпечення і порушення гарантій та запевнень. Інша група випадків невиконання зобов'язань пов'язана з погіршенням фінансового стану позичальника, порушення проти позичальника процедури відновлення платоспроможності, подання проти нього декількох позовів на значні суми або істотні негативні зміни на відповідному ринку.

Отже, безумовними принципами кредитування є:

- принцип терміновості (кредит дається на однозначно певний термін);
- принцип зворотності (у погоджений термін вся сума кредиту повинна бути повернена повністю);
- принцип платності (за право користування кредитом позичальник повинен заплатити обумовлену суму відсотків).

Висновки до розділу 2.

Для підтримки стабільності та надійності функціонування кредитної системи в Україні важливою є наявність нормативно-правових актів, що регламентують правовий стан суб'єктів діяльності під час укладення кредитних договорів, які визначають права та обов'язки їхніх учасників (позичальників та кредиторів), а також створюють умови для їх відповідного виконання, що визначаються до укладення цих договорів.

Окрім цього, чинним законодавством повинні бути закріплені необхідні заходи захисту від порушень інтересів сторін, відновлення порушених прав і притягнення винних осіб до відповідальності. Усвідомлення ймовірної

відповідальності за недотримання правових норм і договірних зобов'язань дасть змогу учасникам кредитних правовідносин уникнути несприятливих наслідків, а також надасть повну свободу в підприємницькій діяльності без порушення прав та інтересів інших осіб.

Отже, першою вимогою до чинності кредитного договору є погодження сторонами усіх істотних умов кредитного договору. Вони встановлюються наступними нормативно-правовими актами: Цивільним Кодексом України (статті 1048-1052, 1054-1057) [9]; Господарським Кодексом України (статті 345-349) [2]; Законом України «Про банки і банківську діяльність» (ст. 55) [3]; Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (статті 5-6) [7], Законом України «Про споживче кредитування» [6].

РОЗДІЛ 3. СВІТОВИЙ ДОСВІД У СФЕРІ КРЕДИТУВАННЯ

3.1 Особливості використання кредитних договорів в зарубіжних країнах

Зарубіжні банки нагромадили великий досвід використання кредитних договорів при здійсненні кредитних операцій, вивчення якого для України має, на мій погляд, велике практичне значення.

Головними особливостями кредитних договорів, які укладають банки різних країн, є: високий рівень правової культури; детальний характер умов кредитної операції, передбаченої в договорі; типізація форм кредитних договорів відповідно до різновидів кредитних інструментів.

Висока правова культура кредитних договорів у зарубіжних країнах зумовлена розвинутим банківським, господарським і громадянським законодавством; активною участю в розробці змісту договорів юристів банку і клієнта; високим професіоналізмом юридичних кадрів; багатим досвідом, який нагромадили банки і судові органи у використанні таких договорів при здійсненні кредитних операцій.

В Японії існує практика встановлення постійних контактів юрисконсультів банків з конторами адвокатів для вирішення найскладніших юридичних питань і отримання оперативної інформації про конкретні випадки спорів за кредитними договорами, які обговорюють у судах. У цій країні видана книга законів з банківських питань, в якій описані випадки і наведені рішення судів щодо них. Юрисконсульти банку систематично проводять навчання співробітників з юридичних проблем.

Розгляд змісту кредитних договорів банку з клієнтами на практиці різних країн показує їх об'ємність. Деякі кредитні договори мають до 20 друкованих сторінок. Це свідчить про обширність умов, які передбачені в них.

Так, у США в одному з банків існує практика, за якою кредитний договір у найбільш розгорнутій формі складають стосовно до довгострокових кредитів

або кредитів на поточні потреби, які видають у порядку відкриття кредитної лінії. Якщо кредит надають на термін до 30 днів, то застосовують або скорочений кредитний договір, або боргове зобов'язання.

Дещо інша за формою практика використання кредитних договорів у Німеччині, де для банків однієї системи (приватних, ощадних і т. д.) встановлюють загальні кредитні умови.

Поряд із законами вони становлять правову основу кредитних операцій. Встановлення загальних кредитних умов - один із заходів захисту банків від ризику.

Загальні кредитні умови доводять до клієнтів банку. В кредитних договорах ці умови не повторюють, але записують пункт, що підтверджує згоду з ними позичальника. Їх повний текст наводять на звороті кредитного договору. Кредитні договори в Німеччині формалізовані - представлені віддрукованими формами у вигляді макету таблиць, ряд позицій заповнюють скорочено.

Окремо варто зупинитися на процесі укладення кредитного договору між банком і клієнтом.

У Німеччині укладення договору включає наступні етапи:

- клієнт формулює зміст кредитного договору;
- банк розглядає цей договір і складає висновок;
- проектують кредитний договір, виходячи зі взаємного погодження;
- укладають кредитний договір, що полягає в тому, що його підписують обидві сторони.

3.2 Перспективи застосування правового досвіду кредитування зарубіжних країн

У сучасних несприятливих економічних умовах, у яких опинилася Україна, особливого значення набуває не лише пошук шляхів виходу з економічної кризи на макrorівні, але й тактичні короткострокові економічні реформи, спрямовані на підтримку населення. У цьому контексті слід

зазначити, що відповідні реформи, які закладаються у соціальній сфері, є лише тимчасовими та не завжди достатньо ефективними заходами.

Водночас, потенціал реформування чинного законодавства у сфері правового регулювання кредитних відносин нерідко недооцінюють, хоча на сьогодні не є проблемою запозичення кращих світових практик у зазначеній сфері, а імплементація окремих норм у згаданій сфері прямо походить із зовнішніх зобов'язань України за Угодою про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами, з іншого.

Досліджуючи зарубіжний досвід у сфері правового регулювання кредиту, слід зважати на те, що суспільні відносини, аналогічні кредитуванню, були покликані вирішити дві основні проблеми:

- проблему масового виробництва споживчих товарів при недостатніх показниках попиту (проблема виробника);

- проблему швидкого залучення значних обсягів коштів, необхідних для придбання дорогих товарів (проблема кінцевого споживача).

З огляду на різні підходи до вирішення цих двох проблем сформувалися різні концепції правового регулювання кредитування. Так, у Великобританії, Німеччині та США було утворено спеціальні фінансові установи, що виступали у якості безпосередніх суб'єктів правовідносин у сфері кредитування. У Великобританії такі установи купували товари у виробника та надавали це майно споживачу в оренду з правом викупу за договорами, подібними до сучасних лізингових угод. У США договори купівлі-продажу укладалися безпосередньо між виробником та кінцевим споживачем, а кредитні установи укладали додатковий договір про порядки розрахунків з обома контрагентами. У Німеччині загальноприйнятою була практика повної сплати фінансовою установою вартості товару виробникові з передаванням права власності кінцевому споживачеві, який зобов'язувався сплатити погоджену суму установі, при чому переданий товар виступав у якості заставного майна [4, с. 6].

Таким чином, можна з упевненістю стверджувати, що дослідження сучасних

механізмів правового регулювання відносин кредитування у зазначених вище державах становить особливу наукову цінність з огляду на перспективи застосування випробуваного часом досвіду в Україні. Більш того, Німеччина та Великобританія є одними з найбільш розвинутих держав ЄС, а правове регулювання кредитних відносин у цих країнах має спільні риси, обумовлені вимогами наднаціональних норм ЄС.

Важливу роль у правовому регулюванні кредитування у Німеччині та Великобританії (так само, як і в інших державах-членах ЄС) відіграє комплекс наднаціональних правових норм ЄС, закріплений у Директиві 2008/48/ЄС [5]. Цей документ було розроблено з метою пришвидшення темпів розвитку транскордонного ринку кредитування в межах ЄС при одночасному зміцненні захисту споживача в даному секторі. Хоча проекти подібних ініціатив у експертному середовищі обговорювалися і раніше, прийняття цього документу відбулося саме у 2008 році, що, своєю чергою, було обумовлено прогнозами руйнівних для світової економіки наслідків глобальної економічної кризи. Слід зазначити, що своєчасне прийняття цієї директиви (що може розглядатися як частина пакету антикризових заходів ЄС) певною мірою зменшило негативний вплив глобальної економічної кризи на ринок кредитування у країнах Європи.

Висновки до розділу 3.

На сьогодні, основним викликом для українських законотворців є реалізація євроінтеграційних прагнень України, а першим та найважливішим завданням у цьому контексті слід вважати забезпечення сприятливого правового середовища для реалізації реформ, потреба у яких випливає з самого тексту Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом - з іншого.

У цілому зарубіжний досвід країн ЄС у сфері правового регулювання кредитування, що вже аналізують українські законотворчі у контексті необхідності виконання вимог до української сторони, встановлених Угодою про асоціацію, може розглядатися як дієвий алгоритм удосконалення

законодавства, який вже довів свою ефективність у розвинених державах Європи під час стабілізації економічної ситуації після рецесії 2008 року.

Водночас своя специфіка регламентації відносин у сфері кредитування є й у Сполучених Штатах Америки, де останнім часом запроваджуються дієві інноваційні підходи до регулювання таких відносин.

ВИСНОВКИ

Робота присвячена комплексному дослідженню кредитного договору, розв'язанню теоретичних і практичних проблем правового регулювання кредитних відносин. З'ясовано генезис поняття кредиту, класифіковано опосередкування кредитної діяльності різними договірними конструкціями. Удосконалено дефініцію поняття кредитного договору, проаналізовано його елементи.

Основним документом, який регулює відносини між позичальником та банком, є кредитний договір. Саме в кредитному договорі зазначаються розмір кредиту, проценти, під які він надається позичальникові, основні права й обов'язки сторін та інші умови кредитування. Слід також пам'ятати, що на відміну від договору позики кредитний договір вважається укладеним від моменту його підписання. Тобто, за умови своєчасного та належного виконання відповідних умов договору позичальником, він може вимагати від кредитора надання обіцяних коштів.

Особливістю сучасної практики використання кредитних договорів в Україні є їх у цілому однотипний характер, невеликий перелік умов, недостатньо високий правовий рівень.

У Цивільному кодексі України, прийнятому 16.01.2003 р., окреслено лише загальні нормативні положення щодо кредитного договору, які є недостатніми для належної правозастосовчої діяльності. В процесі реформування банківського законодавства виникла необхідність переосмислення концептуальних підходів та усунення суперечливого характеру теоретичних конструкцій, закладених в основу кредитування, визначення статусу інших потенційних кредиторів, окрім банків, визначення меж свободи кредитного договору тощо.

Однотипність кредитних договорів зумовлена, на нашу думку, тим, що комерційні банки надають клієнтам головним чином короткотермінові кредити на їх поточні потреби, причому, у вигляді разових позик. У результаті банки

використовують обмежений кредитний інструментарій, який фіксують у кредитних договорах.

Для того, щоб кредитні договори сприяли ефективнішому використанню кредиту, відображали справді партнерські відносини банку з позичальником і мали реальний, не відірваний від фактичного виробничого та фінансового стану позичальника характер, необхідно, щоб вони відповідали наступним вимогам.

По-перше, кредитний договір треба укладати між банком і платоспроможним позичальником.

По-друге, ґрунтуючись на єдиній кредитній політиці держави, кредитний договір разом з тим повинен передбачати індивідуальний підхід до кожного позичальника, що відображав би особливості його галузевої та господарсько-фінансової діяльності.

По-третє, потрібне дотримання рівноправних партнерських відносин банку з клієнтом.

По-четверте, як правовий документ, кредитний договір повинен відповідати певним вимогам за структурою, оформленням, чіткістю зазначених умов та обов'язків сторін.

По-п'яте, при визначенні основних умов кредитного договору необхідно сповна враховувати можливі зміни ринкової кон'юктури, що можуть безпосередньо впливати на спроможність виконання сторонами своїх договірних зобов'язань.

По-шосте, треба забезпечити неухильне дотримання умов кредитного договору обома сторонами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (Редакція від 30.09.2016, підстава 1401-19) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (Редакція від 07.03.2018, підстава 2269-19). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
3. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III (Редакція від 07.03.2018). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони банкам змінювати умови договору банківського вкладу та кредитного договору в односторонньому порядку: Закон України від 12.12.2008 № 661-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/661-17>
5. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 № 852-IV (Редакція від 02.11.2016, підстава 1666-19). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/852-15>
6. Про споживче кредитування: Закон України від 15.11.2016 № 1734-VIII. [Електронний ресурс].). – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1734-19>
7. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III (Редакція від 01.01.2017, підстава 1792-19). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення ч. 1 ст. 58 Конституції України (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) від 9 лютого 1999 р. №

- 1-рп/99. [Електронний ресурс].– Режим доступу:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-99>
9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV (Редакція від 07.03.2018, підстава 2269-19). [Електронний ресурс].– Режим доступу:
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
- 10.Бабаскін, А. Ю. Предмет кредитного договору у цивільному праві України / А. Ю. Бабаскін // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Право. – 2017. – Вип. 47. – т. 1. – С. 97-100.
- 11.Глібко, С. В. Деякі питання регламентування надання банками споживчих кредитів / С. В. Глібко // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2008. – Вип. 15. – С. 78-87.
- 12.Мироненко, М. Правове регулювання відносин за кредитним договором / М. Мироненко // Вісник Дніпропетровського Університету імені Альфреда Нобеля. Сер. Юридичні науки. – 2015. – №. 1(6). – С. 106-110.